

פורחים בגינה דו"ח הערכה

ד"ר טליה שוורץ-טיירי
פרופ' שמעון שפירו

תוכן עניינים

3	מבוא
3	שיטת ההערכה
5	ממצאים: מרכיבי התוכנית
5	התרשמות מהגינות
5	מטרת הפעילות בגינה: טיפול, חינוך, העצמה, והנאה.
7	ימי שיא
8	ממצאים: הילדים
8	מספר הילדים ששתתפים בתוכנית
8	הילדים בעיני המתנדבים
9	השפעת התוכנית על הילדים, על פי תפיסת המתנדבים
9	ממצאים: המתנדבים
9	היקף פעילות של מובילים ומתנדבים
10	כיצד מעריכים המתנדבים ממדים שונים בתוכנית
11	מוטיבציה ומחויבות של המתנדבים
13	התנדבות אישית והיבט המוסדי (של הבנק)
13	האם המתנדבים מרגישים שהם תורמים ומביאים תועלת?
15	השפעת התוכנית על המתנדבים
15	הסביבה המשפחתית והחברתית של המתנדבים
16	ממצאים: מאפייני הקשרים בין הילדים למתנדבים
16	האם נוצרים קשרים?
17	הקושי לגעת בכאב
18	ממצאים: ההיבט הארגוני
18	תאום ושיתוף פעולה
19	הצעות של מובילים ומתנדבים לשיפור התוכנית
20	סיכום, דיון ומסקנות
22	נספח 1: קשרים בין ההיבטים השונים של הערכת התוכנית על ידי המתנדבים
רשימת לוחות:	
4	לוח 1: המשתנים שנבדקו באמצעות שאלוני המתנדבים, והפריטים שמרכיבים אותם.
10	לוח 2: הערכת היבטים שונים של התוכנית (ממוצעים של ציוני הפריטים שמרכיבים כל היבט, על סולם מ-1 עד 5)
רשימת תרשימים:	
11	תרשים 1: המניעים להתנדבות בתוכנית (מספר המשיבים שבחרו בכל מניע)

מבוא

פורחים בגינה היא תכנית משותפת לבנק לאומי¹ ולעמותת "ילדים בסיכוי", והיא פועלת בשבע פנימיות מאז תחילת שנת 2012. מטרת התכנית לסייע לקידום והתפתחותם של ילדים שמתחנכים בפנימיות על ידי פעילות מובנית בגינות נוי או ירק. כך הוגדרו המטרות במסמך הבנות בין השותפים, מספטמבר 2011:

"בחרנו להציע את הקמתן של הגינות מתוך ראייה חינוכית טיפולית. הגינות יוקמו ויופעלו בשיתוף הילדים ויהוו מקום מפגש בלתי פורמאלי עבורם. פעילות הילדים בגינות תאפשר להם להפיג מתחים ותעניק להם חוויות של העצמה ופיתוח אישי, בצד רכישת מושג בגינון ועבודת צוות. הגינות ישדרגו את מראה הפנימייה ויוסיפו לנף ולחווית השהות בפנימייה."

כמו כן נקבע במסמך הנ"ל ש"כל גינה היא פרויקט ייחודי בהתאם לשטח הפיזי הקיים בפנימייה, גילאי הילדים וצורכי הפנימייה".

בכל אחת משבע הפנימיות שמשותפות בתוכנית פועל חוג גינון שמשותפו מטפחים גינה. בכל פנימייה מועסק גנן² בעל הכשרה מתאימה, שמפעיל את קבוצת הילדים בסיוע צוות הפנימייה ומתנדבים מקרב עובדי הבנק. הילדים נפגשים עם הגנן פעם בשבוע לעבודה בגינה ולפעילויות נלוות. הבנק מינה לכל פנימייה "מוביל" מקרב עובדי המרחב. המוביל שותף לתכנון וניהול המיזם בפנימייה, נמצא בקשר שוטף עם הגנן וצוות הפנימייה, מגייס את המתנדבים, מתאם תורנויות ומוודא הגעת המתנדבים. כל מתנדב אמור להשתתף בפעילות השבועית לפחות פעמיים בשנה, כאשר בכל פעילות אמורים להשתתף שני מתנדבים. בנוסף לפעילות השוטפת בגינה מתקיימים בכל פנימייה "ימי שיא", אשר לעתים מיועדים לילדי חוג הגינון, ולעתים לציבור גדול יותר של ילדים, מתנדבים, סגל הפנימייה ואורחים. בנק לאומי מממן את העסקת הגנן, רכישת ציוד וחומרים, עלות ימי השיא, והוצאות נוספות. התוכנית מנוהלת על ידי עמותת "ילדים בסיכוי".

שיטת הערכה

לאחר חמש שנות פעילות הגיעו האחראים לתכנית בבנק ובעמותה למסקנה שהגיע הזמן להעריך את תכנית "פורחים בגינה". לצורך הערכת התכנית נאסף מידע בשלוש דרכים: תצפיות בעת הפעילות בפנימיות, ראיונות טלפוניים עם מובילים מטעם הבנק, ושאלונים שמולאו על ידי מתנדבים מקרב עובדי הבנק. התצפיות נערכו בארבע מהפנימיות, ובמסגרת התצפיות התקיימו שיחות חופשיות עם גננים, צוות הפנימייה, מתנדבים וילדים.

בראיונות הטלפוניים עם חמישה מתוך שבעת המובילים מטעם הבנק נאספו פרטים על פעילות "פורחים בגינה" בפנימיות, והמובילים נשאלו לדעתם בנושאים הבאים: השפעתה של התוכנית על ילדי הפנימייה, השפעתה של התוכנית על המתנדבים, האתגרים הכרוכים ביישום התוכנית, מרכיבים חיוניים בתכנית, וכאלה שדורשים שיפור. עם שניים מהמובילים לא נערך ראיון בשל עומס בעבודתם והקושי לתאם עמם

¹ בעת הפעלת התוכנית השותף היה בנק לאומי למשכנתאות, אשר בהמשך התמזג עם בנק לאומי.

² מטעמי נוחות נעשה שימוש בלשון זכר. בתכנית משתתפים גננים וגנניות, ילדים וילדות, מתנדבים ומתנדבות, מובילים ומובילות.

מועד לראיון. הראיונות תומללו ועברו ניתוח תוכן. בנוסף שמשו ראיונות אלה בסיס לבניית שאלון העוסק בחוויה האישית של המתנדבים, ובחוות דעתם על הפעילות ואופן יישומה. שאלון זה הוצג למובילים, לגננים ולרכזים מטעם הפנימיות, שהציעו מספר שינויים. השאלון כלל שאלות סגורות, שחייבו את המשיבים לבחור בתשובות על סולם שהוגדר מראש. כמו כן ניתן מקום למלל שיסביר את התשובות, וגם נוספו כמה שאלות פתוחות. לוח 1 מציג את המשתנים שמבוססים על פריטים מהחלק הסגור של השאלון. כל הפריטים נמדדו באמצעות סולם ליקרט.

לוח 1: המשתנים שנבדקו באמצעות שאלוני המתנדבים, והפריטים שמרכיבים אותם.

משתנה	דוגמאות לפריטים
הערכת הפעילות בגינה	"לעיתים הפעילות משעממת את הילדים", "הגנן מצליח לעניין את הילדים", "רוב הילדים היו מעדיפים לעשות דברים אחרים בזמן הפעילות", "ככל שהפעילות יותר אקטיבית, כך הילדים נהנים בה יותר" "הפעילות מעודדת יצירתיות ויוזמה בקרב הילדים"
חווית המתנדב בפעילות	"אני מרגיש נינוח בשעת הפעילות בפנימייה", "לפעמים אני מרגיש מיותר בפעילות בגינה", "תמיד ברור לי מה עליי לעשות בפעילות"
מוטיבציה להתנדבות בתכנית	"כשנדרש להחליף מתנדב אחר, קל לגייס אותי לפעילות בפנימייה", "הייתי רוצה להתנדב יותר", "אני מגיע להתנדבות כי מחייבים אותי מטעם הבנק", "לעיתים אני מרגיש רפיון במוטיבציה שלי להתנדב"
שביעות רצון מההתנדבות בתוכנית	"אנחנו המתנדבים זוכים ליחס חם מצד צוות הפנימייה", "אני מרגיש שאני מעניק דוגמה אישית לאחרים בעצם התנדבות שלי", "אני שבע רצון מתדירות ההתנדבות שלי בפנימייה"
הערכת אירועי השיא	"הילדים מחכים בקוצר רוח לאירועי השיא", "אירועי השיא מגבירים את הקשר שלנו עם הילדים", "אירועי השיא מגבירים את המוטיבציה שלי להתנדב בתוכנית"
הערכת הקשר עם הילדים	"הילדים שואלים אותי שאלות על המשפחה שלי", "יש ילד בפנימייה שיש לי קשר מיוחד אתו", "הקשר של הילדים בפנימייה עם דמויות שאין טיפוליות חיוני עבורם"

השאלון הוזן לתוכנת Qualtrics. פנייה אישית וקישור לשאלון נשלחו באמצעות הדואר האלקטרוני למובילים כדי שאלו יפיצו אותו למתנדבים. 54 מתנדבים מתוך 103 ענו על השאלונים. מתוכם 36 נשים (69%) ו-16 גברים (שניים לא דיווחו על מינם). גילם הממוצע היה 38.8 שנים, עם סטיית תקן של 9.8 שנים. ייתכן ואחוז התגובה קשור לעובדה כי עבור חלק (לא ידוע) מהעובדים בבנק הכניסה לשאלון לא התאפשרה באמצעות המחשב בבנק ולכן מילוי היה תלוי בנכונותם למלא אותו ממכשיר נייד או ממחשב פרטי. פרקי הממצאים מבוססים הן על ניתוח כמותי של התשובות לשאלון, והן על ניתוח איכותני של התצפיות, הראיונות עם המובילים, והמלל שבשאלוני המתנדבים.

ממצאים: מרכיבי התוכנית

התרשמות מהגינות

להלן קטע מתוך דו"ח על תצפית באחת הפנימיות: "הגינה נמצאת בין המשרדים של הצוות הטיפולי. איש צוות בנה בגינה מסגרות לערוגות. לפני מספר חודשים, ביום שיא, נחנכה נדנדת עץ כחלק מהגינה. הגינה מטופחת ויפה מאוד. מחוץ לערוגות וסמוך למשרדים צומחים פרא עשבי תיבול, בנוסף לאלו שנשתלו בערוגות. בין עשבי התיבול: בזיליקום, זעתר, תימין. בין הגידולים: מלפפונים, עגבניות, חצילים, אבטיחים, מלון ועוד. לרוב משתמשים בהם למאכל במהלך הפעילות או אחריה. אנשי צוות מהפנימייה מביעים התלהבות מהגינה המטופחת, מהידע שהילדים צברו על הטיפול בגינה, ומהתנובה הטעימה. זאת על אף שהם נאלצים להתאפק מרבית הזמן ולא לקטוף מהירק ללא אישור הילדים שפועלים בגינה".

לא כל הגינות נמצאות במיקום מרכזי בפנימייה, ולא כולן מטופחות באותה מידה. כך למשל, בפנימייה בעלת צביון דתי, בתצפית שנעשתה ביום אביב חם במיוחד, כתבה החוקרת: "הגינה מורכבת מערוגות קטנות לפי הקבוצות של הילדים, ומחממות. את החממות מפעילים בעיקר בחורף, אך הן הוקדמו בשנת שמיטה בה אסור לגדל על הקרקע. החממות נראו מעט מוזנחות, חם בהם מאוד ולא נראה שאפשר לשרוד שם יותר מכמה דקות. אפשר היה למצוא שם מיני צמחים, רובם התייבשו, או פירות שנרקבו, כמו למשל תותים". בנוסף לנסיבות מיוחדות כמו שנת שמיטה, מראה הגינה היה תלוי בהיקף ההשקעה של הצוות החינוכי והמתנדבים, וכפי שנראה להלן גם בעמדות של הגננים.

מטרת הפעילות בגינה: טיפול, חינוך, העצמה, והנאה

לגינות עשויות להיות השפעות שונות על הילדים שמשתתפים בפעילות. ההשפעה יכולה להיות טיפולית, דהיינו התמודדות עם בעיות רגשיות והתנהגותיות של הילדים. הפעילות עשויה להעצים את הילדים, להקנות להם ידע ומיומנויות, או לתת להם שעות של הפגה והנאה. במידה כזאת או אחרת פעילות בגינה יכולה להשיג את כל המטרות האלה, אך המינון שלהם עשוי להיות תלוי בתנאי המקום, בהרכב קבוצת הילדים, בהתנהלות צוות הפנימייה והמתנדבים, ויותר מכל באוריינטציה של הגנן, שהוא הדמות המרכזית בתוכנית. מצאנו הבדלים בין הפנימיות בדרך שבה הגננים וצוות הפנימייה תופסים את מטרות התוכנית, ובדרך שבה הם מפעילים אותה. להלן כמה קטעים מתוך תצפיות וראיונות שמציגים את הגישות השונות.

מתוך תצפית במקום בו מודגשות העצמה והנאה: "הפעילות ביום שבו נערכה התצפית החלה כאשר הגננית הסבירה לילדים, תוך כדי שהם מטפלים בערוגות וקוצצים חלקים מיותרים שצמחו בחלק מהערוגות, על הפעילות שתוכננה. לאחר כרבע שעה, כינסה את כולם ונתנה להם תדריך בנוגע להכנת פיצה, כולל חלוקת תפקידים. עם סיום הפתיחה, כל ילד קיבל עליו משימה. לאחר כעשרים דקות, מרבית הילדים עדיין נשארו סביב הכנת הפיצה, אולם שלושה בנים נגשו לשחק בצד הגינה".

ולעומת זאת, פעילות במקום בו מודגש ההיבט התראפויטי: "בעשרים הדקות הראשונות של המפגש הגנן מנהל עם הילדים מעין קבוצה דינאמית, משקף להם את התנהגותם זה לזה, מדברים על הקבוצות בפנימייה וכדומה. לילדים קשה להיענות לניסיונותיו של הגנן לשמור על מסגרת של קבוצה טיפולית דינאמית. כמה מהם מסתובבים בחדר, ילדות עושות גלגלון, וילדים משחקים בכדורגל דמיוני. הם אומרים בצורה זאת שהם לא יכולים לשבת זמן ממושך בשעה שהגנן מנסה לנהל דיון על מחשבות ועל "איך זה מרגיש לי".

הגנן מסביר שהרציונל שעומד בבסיס הפעילות הוא שהגינה הוא אמצעי טיפולי ולא מטרה. לדבריו הילדים עוברים תהליך תרפויטי באמצעות הגינה. "הבחירות הגנניות של הילדים משקפות רבדים עמוקים בתת מודע". יש ילדים שלא מסכימים לקטוף את התות או את העגבנייה כי כשהתות ייקטף ויאכל אז כבר אין במה להתגאות. הוא מספר על ילד שלא רוצה לעקור עשבים, כי זה משקף את הקושי שלו מהבית, כאשר ילד אחד נתלש מהבית אל הפנימייה בעוד היתר נשארו בבית. הילד מנסה לומר שכל הצמחים נולדו בגינה ולכן למה לתלוש אחד ואת השני להשאיר. הגנן מוסיף ומספר שבאחת הפעילויות, כאשר שתלו זרעים באדמה, ילדים אמרו שזה מרגיש להם כמו הלוויה, שהם הורגים את הזרע כאשר הם קוברים אותו מתחת לאדמה. גנן זה בוחר בצמחים בהתחשב במשמעותם הטיפולית. "עוד לפני הפעילות הגנן מראה לילדים את הצמח "אל תיגע בי", צמח אשר עליו נסגרים כאשר נוגעים בו. הוא טוען שהילדים בוחרים בו כמשל לביישנות".

יחד עם זאת, הגנן נותן לילדים מרחב לביטוי עצמי. הוא מספר שהילדים מזמינים צמחים או דברים לשבוע שלאחר מכן, צמחים שהם מעוניינים בהם. הם גם מעצבים ומוסיפים עציצים ופריטים נוספים כמו פסלים לגינה. חשוב להם שהגינה תראה יפה. גם אם הפעילות מתקיימת תחילה במקום סגור תמיד היא קשורה לגינן.

ויש מי שמדגישים הקניית ידע. מובילה מהבנק אמרה לנו: "כאשר הם (הילדים) עובדים הם מוציאים מרץ, ראיתי את זה קורה כשהם עבדו תכלס. זה גם עושה להם בסוף "וואו". אבל יש חלק שמשתלט לטעמי יותר מדוי, זה חלק חשוב אבל צריך להוריד את הנפח שלו. זה החלק שהוא (הגנן) מסביר להם ומלמד אותם. חשוב שזה יהיה בהתחלה, כי זה ידע שמלמד ונותן להם דברים, אבל לא כשזה משתלט על הגינה. ילדים עם הפרעת קשב לא יכולים לשבת במעגל ולדבר על ספר או על חיה שהוא הביא. אז בגלל זה רצינו שיהיה יותר אקשן, יותר להזיז אותם. זה פחות יצא השנה".

מנהלת פנימייה אמרה שהיא אינה יכולה להצביע על ילדים מסוימים שחל בהם שינוי משמעותי שאפשר ליחס אותו לגינה הטיפולית. היא רואה כעיקר את ההנאה וההעשרה שהילדים מפיקים מהעבודה בגינה, ומהתנובה של הערוגות. למשל, כשהם מביאים לחדר האוכל את החסות שהם גידלו בגינה.

מובילים ראו את הגינן עצמו, הפעילות הפיזית, כגורם שיוצר שינוי "סה"כ זה משפיע לטובה. אני רואה שהם מנסים לקדם את הגינה ולטפח אותה, הם מאוד ממוקדים שם באדניות. הילדים ממוקדים בצמחים שהם מגדלים, זה מקדם אותם, הם מבקשים כל פעם צמחים חדשים כדי לשתול שם באדניות".

בקרב המתנדבים היו מי שסברו שאפשר לשפר את מבנה הפעילות, להפוך אותה ליצירתית יותר ולהגביר את העניין של הילדים בה. היו מתנדבים שטענו שהפעילות לא תמיד מאורגנת ומובנית, וכתוצאה מכך הילדים מאבדים עניין. לדבריהם חלק מהילדים משתעממים ומגיעים לפעילות עם חוסר רצון. "הרבה פעמים הם לא עושים כמעט כלום ואין להם למה לבוא" טוען אחד מהמתנדבים.

מקצת המתנדבים סברו שנחוץ לגוון את הפעילות. לדעת כמה מהם יש להוסיף עוד תכנים לפעילות, על מנת להוסיף עניין לילדים. הם טענו שיש להוסיף לתכנים שקשורים לגינה גם פעילות של יצירה, סיפור, פעילות ספורטיבית, ביקור בבנק לשם היכרות עם מקום העבודה המתנדבים, ביקור בגן חיות, קפיצה על מתקנים. הודגש כי הילדים זקוקים לפעילות אנרגטית יותר וכזו שעשויה להפגיש אותם עם דמויות נוספות ותתרום להרחבת האופקים.

ואכן, יש פנימיות שבהן נעשה מאמץ לגוון את הפעילות, בין היתר משום שתנאי מזג האוויר לא תמיד מאפשרים עבודה בגינה. מסבירה אחת המובילות: "זה לא רוטיני אצלנו. אנחנו לא רק שותלים. למשל אנחנו עושים, סדנת מיצים, סדנת בריאות, סדנת מיחזור, סדנת אפייה, זה לא קשור בהכרח לגינה. אבל תמיד מנסים לחבר ולקשר. לקחנו עשבי תיבול מהגינה כאשר עשינו מלוחים בסדנת אפייה".

הדוגמאות שהבאנו לעיל מדגימות תפיסות שונות, לעתים מנוגדות, של מהות התוכנית. ההבדל העיקרי הוא בין מי שרואים את הפעילות בגינה במטרה בפני עצמה, ואת הלימוד והטיפול כמוצרי לוואי, לבין מי שרואים את המטרה העיקרית בהקניית ידע או טיפול בבעיות רגשיות, ואת הפעילות בגינה ככלי להשגת מטרת אלה.

ימי שיא

במסגרת התוכנית מתקיימים מספר אירועי שיא בשנה. בדרך כלל הפעילות בימי השיא אינה קשורה ישירות לעבודה בגינה והיא בעלת אופי הפגתי. במסגרת הפעילות משתתפים הילדים בסדנאות תופים, יצירה בחומרים שונים, פעילות מתנפחים, מופע ליצנות, לוליינות, קוסם, סדנאות בלונים, בועות סבון ועוד.

מראיונות, דיווחים ושיחות אקראי מתקבלת תמונה של יצירתיות בתכנון והפעלת ימי השיא. יש ימי שיא שמשותפים בהם רק הילדים של חוג הגינון, ויש ימי שיא שמיועדים לקבוצה גדולה יותר של ילדים מהפנימייה. במקרים רבים המתנדבים מהבנק הם אלה שיוזמים, מתכננים, ומנצלים קשרים ומשאבים שעומדים לרשותם. באחת הפנימיות ימי השיא מוקדשים בחלקם לכיף ובחלקם לנתינה. באחד הימים נסעו הילדים למרכז יום לקשיש, בו הפעילו הילדים את הקשישים בשתילה. בהזדמנות אחרת בילו הילדים באוהל בדואי. בפנימייה אחרת בילו את יום השיא בגן הבוטני של אוניברסיטת תל-אביב. היו שלקחו את הילדים לחוף הים, ועוד ועוד. לעתים עצם הבילוי מחוץ לפנימייה נותן ליום השיא את משמעותו. באחת הפנימיות, במקום להביא פעילות חיצונית, עשו שימוש במימון שעמד לרשותם כדי לרכוש נדנדה בחלקים. ביום השיא, כולם יחדיו בנו את הנדנדה.

עובדת בכירה של עמותת ילדים בסיכוי מדווחת על רשמיה מיום שיא באחת הפנימיות: שמחתי לראות את כל 48 ילדי החטיבה הצעירה מכונסים באולם התרבות. אליהם הצטרף מעגל מתנדבי הבנק, מעגל די גדול,

וגם צוות הפנימייה. חלק מהמתנדבים ומעובדי הפנימייה הביאו לאירוע את ילדיהם. הייתה אוירה משפחתית חמה ונעימה. המופע עצמו היה של אומן שיוצר בועות סבון ענקיות, תוך שימוש בחומרים פשוטים וזמינים. הקהל היה מרותק, השתתף, התנדב לעלות לבמה, והגיב במחאות כפיים. השלב השני של האירוע היה יציאה לחצר הפנימייה. שם המתינו לילדים כלים ואביזרים המאפשרים התנסות ביצירת בועות ענק. בשלב זה נכנסו המתנדבים לתמונה, עודדו וסייעו לילדים בפעילות. הילדים פנו למתנדבים בשמותיהם הפרטיים והרגישו ממש בנוח. ילדים בוגרים יותר סייעו לצעירים במשימה ורחבת הדשא התמלאה בועות ענק, וחווית הצלחה, חיוך ושמחה. השלב השלישי של האירוע כלל פעילות מתנפחים, מגלשות מים ושם הייתה הנאה מושלמת ביום של 40 מעלות בצל. בחלק זה המתנדבים בעיקר צפו בילדים, נהנים מהפעילות. הילדים קראו למתנדבים לראות אותם מתגלשים, מעיזים ומצליחים. במהלך האירוע הודו הילדים למתנדבים, הוקראו ברכות הדדיות ונאמרו מילים חמות.

ממצאים: הילדים

מספר הילדים ששתתפו בתוכנית

המובילים במקומות השונים מדווחים על 9 עד 20 ילדים ששתתפו בחוג הגינון. במקומות שבהם מספר הילדים קטן הדבר מוסבר בקשיים הרגשיים וההתנהגותיים של הילדים, שמחייבים עבודה בקבוצה קטנה. בשאלוני המתנדבים מתקבל ממוצע של 11 ילדים בכל פעילות, עם סטית תקן של 3. המספר הקטן ביותר של ילדים שהשתתפו בפעילות על פי דווחי המתנדבים היה חמישה, והמקסימום עמד על 20 ילדים. בתצפיות מספר המשתתפים תאם למספר שדווח על ידי המובילים והמתנדבים. רק במקום אחד נכחו ביום התצפית ששה ילדים, כאשר ההסבר היה ירידת מתח לקראת סוף השנה. בדרך כלל השתתפו בפעילות ילדים וילדות בטווח רחב של גילאים (למשל 6-12) למעט מקום אחד שבו השתתפו רק בנים מכיתות ד'-ה'. בכמה מקומות הצטרפו לפעילות ילדים בוגרים יותר, כאלה שהשתתפו בתוכנית בעבר, ותפקדו כמעין "עוזרי מדריך".

סיפר אחד המובילים: סה"כ אני יכול להגיד ש 80 אחוז (מהילדים) מצפים לזה. יש תמיד 20 אחוז שלא נמצאים שם בדרך קבע. לפעמים אני רואה אותם יוצאים לחצר ומשחקים, ופחות מעניינת אותם העבודה בגינה.

הילדים בעיני המתנדבים

למרבית הילדים שמתחנכים בפנימיות יש בעיות רגשיות והתנהגותיות, ורבים מהם אובחנו עם בעיות קשב וריכוז. בדרך כלל המתנדבים מודעים לבעיות של הילדים, מתייחסים בסובלנות ומשתדלים לראות את הצדדים החיוביים. מספרת מובילה חדשה יחסית: "ממה שאני ראיתי עד עכשיו מדובר בילדים כל כך

חכמים. חוץ מהגיגות המדריך בא ומדי פעם מביא חרק כזה ויש להם ידע, הם לומדים, הם משתפים פעולה. יש דברים שאני לא ידעתי והם פשוט שלפו. משהו למשל, על סרטן בתוך קונכייה שייך למשפחת... אני לא יודעת איך הם בבית או בפנימייה, אבל כשמדברים אליהם הם מבינים. יש להם בעיות קשב. כשהם מתפרצים ואז אומרים להם ומעירים, הם לוקחים את זה כמו ילדים בוגרים. "מוסיפה מובילה ותיקה: "יש התפרעויות של הילדים. המתנדבים מבינים את זה. היה לנו מקרה שילד התפרע וכולם היו סביבו ולא יכולנו להמשיך את ההתנדבות. אז הלכנו ושבע אחרי הכול בסדר גמור. אנחנו מודעים למקרים כאלה". ומוביל שלישי מסביר: "אל תיקחי אותי במילה כי אני לא איש מקצוע טיפולי, אבל ילדים עם הפרעות קשב, ילדים שלא יכולים להיות במקום אחד סגור הרבה זמן, פורשים למגרש כדור רגל כששמים אותם בחממה או בשיבה איפה שהוא. היום שכשאנחנו בחוץ אז זה יותר תופס אותם, כי הם מחוץ לחממה".

השפעת התוכנית על הילדים, על פי תפיסת המתנדבים

כאשר מנסים להעריך את השפעת הפעילות בגינה על הילדים נחוץ לזכור שהילדים חיים בפנימייה שבעה ימים בשבוע, 24 שעות ביממה. גם אם יש לתוכנית השפעה כלשהי, קשה מאד להבחין בינה לבין השפעת הפנימייה, בית הספר ומסגרות אחרות. יחד עם זאת יש מובילים ומתנדבים שמזהים השפעה חיובית של התוכנית על הילדים.

אומרת מובילה: "זה נוגע בהם בפן החברתי. הם לומדים להתנהג עם אנשים שמחוץ לפנימייה, שזה אנחנו. אנחנו יוצאים לאירועי שיא, וזאת עוד הזדמנות. כך הם לומדים להכיר ולהתנהג בסביבות אחרות מחוץ לפנימייה". ואחרת מספרת: "אני רואה את התפתחות של הילדים. יש ילד אחד... הילד הזה ישתלב מאוד מהר בחברה רגילה, אני יודעת את זה. יהיה לו בסדר להשתייך לצבא, או אחרי זה, כבוגר. אני מייחסת את זה לאינטראקציה. מקבלים דוגמה אישית מאתנו, זה מה שאנחנו עבורם. הם כל הזמן שואלים מה אנחנו עושים בחיים האישיים? במה אנחנו עובדים? האם אנחנו נהנים מזה? זה לא רק לשתול בגינה, זה רק האמצעי".

ממצאים: המתנדבים

היקף פעילות של מובילים ומתנדבים

המובילים שרואיינו פעילים בתוכנית בין ארבע שנים ועד לחודשים ספורים. יש פנימיות בהן אותו מוביל מעורב בתוכנית מתחילתה, ובאחרות הייתה תחלופה. המובילים מדווחים על השקעת זמן ניכרת בתוכנית, כאשר היקף הזמן המוקדש שונה ממוביל למוביל. יש מי שמדווחים על השקעה של 3-5 שעות בשבוע, ויש מי שמשקיעים רק כשעה לשבוע. כמעט כל המובילים גם פעילים כמתנדבים, בדרך כלל יותר מפעמיים בשנה, לעתים עד פעמיים בחודש. זאת כדי לשמור על קשר עם צוות הפנימייה והילדים, וכדי "לסתם חורים" כאשר מתנדב מודיע ברגע האחרון שאינו יכול להגיע. מספר אחד המובילים: "אני מגיע לפנימייה בתדירות

של אחת לחודש, לפחות, כי לפעמים יש עניינים אדמיניסטרטיביים ואז אני נשאר עם הילדים. הילדים מכירים אותי כבר. זה עושה טוב, נותן תחושה שאתה מטביע חותם ולא עובר אורח כמו בשנה שעברה. בשנה שעברה זה יצא פעם בחודש – חודשיים, סה"כ 4-5 פעמים בשנה, זה לא מספיק כדי להכיר. אני מגיע גם לפעילויות השבועיות. זה היה התנאי שלי, כמוביל לא רציתי לרדת מהקדר של המתנדבים, מהאנשים שבאים ועושים."

באשר למתנדבים, הם נדרשים להשתתף בפעילות השבועית בגינה לפחות פעמיים בשנה, אחרת ההתנדבות לא מוכרת על ידי הבנק. בנוסף מצפים מהם להגיע ל"ימי שיא". על פי שאלוני המתנדבים, במהלך תשע"ו התדירות השנתית הממוצעת של השתתפותם בפעילות "פורחים בגינה" היה 4.8 פעמים (סטיית תקן של 2.4), כאשר התדירות הנמוכה ביותר הייתה השתתפות חד פעמית ואלו הגבוהה ביותר 12 פעמים. סביר להניח שמקצת המתנדבים כללו את ימי השיא בדיווח על היקף פעילותם. משך הפעילות הממוצע הוא שעתיים ורבע.

כיצד מעריכים המתנדבים ממדים שונים בתוכנית

המתנדבים התבקשו להביע את דעתם על ממדים שונים של התוכנית. כמדווח בפרק השיטה, כל ממד, או היבט, של התוכנית מורכב מתשובות לכמה שאלות. ממוצעי התשובות מובאים בלוח 2.

לוח 2: הערכת היבטים שונים של התוכנית (ממוצעים של ציוני הפריטים שמרכיבים כל היבט, על סולם מ-1 עד 5)

ההיבט	מינימום	מקסימום	ממוצע	סטיית תקן
הערכת הפעילות בגינה	2.33	4.73	3.99	0.60
חוויית המתנדב בפעילות	2	5	4	0.85
מוטיבציה להתנדבות בתוכנית	1.50	5	3.98	0.72
שביעות רצון מההתנדבות בתוכנית	1.75	5	3.78	0.70
הערכת אירועי השיא	1	5	3.80	0.83
הערכת הקשר עם הילדים	2.18	4.82	3.44	0.61

מלוח 2 אנו למדים שההיבטים השונים של התוכנית זכו להערכה חיובית מתונה, כאשר כל הממוצעים, למעט הערכת הקשר עם הילדים, קרובים ל-4 (כאמור, הציון המקסימלי האפשרי הוא 5). על הציון הנמוך יחסית שניתן לקשר עם הילדים נרחיב בהמשך.

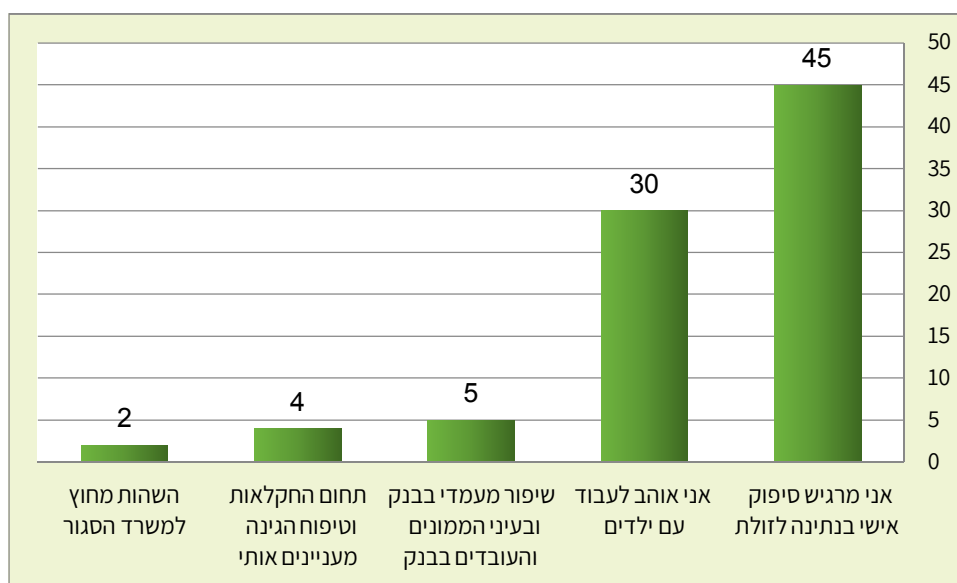
בנספח 1 אנו מציגים את הקשרים בין הממדים השונים שבלוח 2. אנו רואים שקיים קשר חזק בין מוטיבציה לשביעות רצון ולהערכה כללית של התוכנית, ובין כל אלה להערכת הקשר עם הילדים. אנו למדים גם שככל שגילו של המתנדב גבוה יותר, גם שביעות רצונו מההתנדבות גבוהה יותר. כאשר בדקנו, בניתוח גרסיה, איזה ממדים משפיעים על שביעות רצונו של המתנדב, מצאנו שההשפעה החזקה ביותר היא המוטיבציה של המתנדב, והקשר עם הילדים.

מוטיבציה ומחויבות של המתנדבים

המתנדבים נשאלו על המניעים להתנדבות. תשובותיהם מפורטות בתרשים 1. כל משיב יכול היה לסמן יותר ממניע אחד להשתתפות בתוכנית.

מהתרשים ניתן ללמוד כי הרוב המכריע של המתנדבים אומרים שהם משתתפים בפעילות מתוך מניע של סיפוק אישי בנתינה לזולת ואהבת העבודה עם ילדים, ולא מתוך מניעים תועלתניים כמו שיפור מעמד בבנק או שהות מחוץ למשרד. מכיוון שכך, ניתן היה לצפות למידה רבה של מחויבות לתפקיד. העדויות של המובילים בנושא זה מעורבות. יש המדווחים על מידה רבה של אחריות ומחויבות מצד המתנדבים "הרוב מחויבים ומקפידים ויוזמים". או למשל: "קבוצת המתנדבים קבועה, מי שמצטרף מבין שיש מחויבות. אני לא מהר ששה להכניס אנשים. אני מבררת לעומק, ומכניסה אחרי שממש הבינו שזה מחויבות. מי שלא מצליח להיות מחויב עוזב ברוח טובה. למשל, אם יש מצב שדודה או אימא חולה והמתנדב לא פנוי לזה". ומוביל אחר מדווח על "מעורבות אישית ורגשית, חלק מהחיים. בהתחלה באו בגלל שהיה צריך לסמן וי ונשארו אלו שנמצאים שם עם הלב והנשמה". גם מרבית המתנדבים שהשיבו לשאלון, סברו שרק מי שבאמת רוצה מגיע להתנדבות.

תרשים 1: המניעים להתנדבות בתוכנית (מספר המשיבים שבחרו בכל מניע)

מובילים אחרים מציירים תמונה מעורבת: "ברמה האישית מתנדבים שיצא לי לדבר איתם מרגישים מחוברים. אלו המתנדבים שבאים וחוזרים. יש אנשים שמתנדבים פעם ב.. בשביל הרקורד, ויש אנשים קבועים, שרוצים, ואוהבים וזה טוב להם. הקבועים מגיעים אחד ל 3-5 שבועות, כלומר, יותר מפעמיים בשנה".

על פי עדויות המובילים לא תמיד קל לשמור על מתח של מחויבות. אחת המובילות מספרת: "אחת המשימות שהצבתי לעצמי השנה זה להגדיל את שעות ההתנדבות. בינתיים זה הולך אבל בגלל שאנשים מתנדבים פעם בהרבה זמן הם פחות מפתחים קשר עם הילדים ועם ההווי וזה מאבד את זה. אני גם רואה

שלקראת סוף השנה אנשים עסוקים בעצמם ובחופשים שלהם עם הילדים אז הם אומרים תוריד אותי מהחודש האחרון. בשלב מסוים קשה לשמר את ההתלהבות עד סוף השנה. דברים יותר אישיים תופסים מקום".

ויש מובילים שמדגישים קשיים ותסכולים: "לא כל המרחב מתנדבים. חלק עושים את זה מתוך תחושה שמכריחים אותם. לפעמים קבוצה שהתנדבו רק לשם זה שיגידו שהם התנדבו, כדי להופיע בדו"ח, שלא לאכזב את מנהלת המרחב. (לעומתם) יש כאלה שלויאליים באמת, אבל אז יוצא מצב שהכול עליהם, שהם נושאים את כל הנטל, ואז גם אצלם זה מעורר תחושה לא נעימה. למתמידים הלויאליים שאכפת להם יוצא להגיע שלוש ארבע פעמים, כל היתר לא מגיעים בכלל, יש כאלו שאין טעם לפנות אליהם בכלל". וגם: "אין כל כך את השיתוף הזה. כל אחד יותר לעצמו. אני אתן לך דוגמה הכי פשוטה, לפני כמה זמן בקשתי שישלחו לי תמונות בשביל המצגת של סוף שנה. יש לך ניחוש כמה תמונות קבלתי? אפילו לא אחת. כל אחד יותר עסוק בעצמו".

למובילים קשה לעתים להבין את ההתנהלות של עובדים אחרים. "קשה לי להזדהות איתם, פעם בחצי שנה תתקע בפקק לא יקרה לך כלום. פעם בשנה הבן זוג ייקח את הילדים". אותה מובילה ניסתה להסביר מדוע יש כאלה שמתנדבים, וכאלה שלא. "לרוב אנשים שלא מתנדבים זה אנשים בעלי קביעות. (אבל) הגרעין של אלו שמגיעים בקטע חיובי בנוי גם מאנשים בלי קביעות וגם מאנשים עם קביעות. למשל אחד מהגרעין שלי, עם קביעות 15 שנים והוא לא מפספס להגיע לפעילות. אבל מי שאומר אל תפני אליי ולא מתנדב בכלל, אלו אנשים שיש להם קביעות. אגב לאו דווקא אנשים מבוגרים, אלא אפילו קביעות בטווח של שנה עד חמש שנים, כלומר חבר'ה צעירים יחסית".

מקצת הבעיות שהועלו על ידי המובילים באו לידי ביטוי גם בתשובות של המתנדבים. 37% מהמשיבים ציינו כי ישנו דבר מה המקשה על מחויבות להתנדבות סדירה. בראש ובראשונה ציינו מחויבויות משפחתיות. כמו כן ציינו אירועים בלתי צפויים, שינויים בשעות הפעילות, התנגשות עם שעות של לימודים אקדמאים, מרחק גאוגרפי, שעות העבודה בסניף (פעמיים בשבוע שעובדים עד שבע בערב). נאמר ששינויים בימי ההתנדבות והשעה, או של אירועי שיא, מקשים על השתתפות המתנדבים עקב מחויבות אחרות. יחד עם זאת, 86% מהמשיבים ציינו כי ימשיכו להתנדב בתוכנית בשנה הבאה. אפשר לראות זאת כהבעה של מחויבות לתוכנית.

מהראיונות עם המובילים עולה יצירתיות בהתמודדות עם שימור וטיפוח המחויבות של המתנדבים. "היו לי כמה כוכבים מברזים ושיצרו לי בל"מ, אבל הובהר להם שזה לא מקובל. לשמחתי הם לא עזבו בעקבות זה, אלא רק דחיתי להם בשבוע את ההתנדבות. יצרתי מנגנון כזה, שיש לי 18 מתנדבים קבועים מתוך 90 עובדים. במקביל יצרתי עוד שורה שהם מתנדבים שיתנדבו באופן לא קבוע. ואז ככה עלינו משני מתנדבים לשלושה. עכשיו גם יש גם חברים מהבנק שמצטרפים אחד לשני, וזה בא ממקום נקי של התנדבות. זה דורש אומנם הרבה מעקב ולהיות כל הזמן עם היד על הדופק".

מובילים מדברים על הצורך לתחזק ולרענן את קבוצת המתנדבים: "היו המון שלא השתתפו כל השנים ולא התנדבו, והזניחו את זה. מיד שנכנס משהו חדש אז עושים ריענון בבנק. אז עשינו מצגת בישיבת מרחב והסברנו מה עושים בפעילויות והראנו תמונות, והסברנו במה זה כרוך, ספרנו על הילדים. הבאתי תמונות. גם מנהלת המרחב דיברה, ופתאום 80 אחוז התנדבו השנה. יש יותר אנשים מימי התנדבות. הגענו למצב כזה שלא כולם יספיקו להתנדב השנה, אז מי שלא שיבוא לאירועי שיא".

תחזוקה של מתנדבים מחייבת מידה של גמישות. למשל: "צריך לדעת לגרות ולהחזיק את כל זה. זה לא פשוט. צריך לדעת איך לא לאבד אנשים. היו שעזבו וכאלו שהצטרפו וזה בסדר. אני גם כל הזמן נותנת להם אופציה שמי שלא מסתדר לו אני מאפשרת (לאנשים לעזוב) ואז הם מעורבים אבל באופן עקיף, תורמים בגדים, נעליים. אני אומרת להם איזה מידות אז הם מתאימים את עצמם. הם לא מתנדבים קבוע, אז זאת הדרך שלהם לעזור".

ואכן, אחת הדרכים להתמודד עם בעיית המוטיבציה היא לגוון אפשרויות של התנדבות. למשל: "יש אחד שלא התחבר לגינה, לגמרי לא התחבר. אבל הוא מתעסק בכדורסל, אז ביום אחר הוא מדריך בפנימייה את חוג הכדורסל. זאת ההתנדבות שלו. הוא לא מתחבר לגינה, וחבל לנו לאבד את הכדורסל. זה עובד מעולה. אנחנו קשובים למי שלא מתאים להם".

התנדבות אישית והיבט המוסדי (של הבנק)

ההתנדבות ב"פורחים בגינה", יותר משהיא אישית היא מוסדית. הבנק מתנדב, ומגייס את עובדיו. לכן יש חשיבות רבה להתנהלות של הבנק ברמת המרחב וברמה הארצית. ההתמודדות עם בעיות של מוטיבציה ומחויבות אינה רק אישית אלא מערכתית. אחת המובילות אמרה "זה ב DNA של הבנקים הנושא הזה של ההתנדבות, זה חשוב לבנקים מאוד". ואילו איש צוות של אחת הפנימיות התרשם ש"הם לא באמת מתנדבים אלא שמכריחים אותם להגיע".

מספרת מובילה: "בשנה הקודמת ההתנדבות לא הייתה נעשית בצורה מספקת. מתנדבים הגיעו בלי חשק. רצו ללכת, או שהיו מודיעים ברגע האחרון שאינם מגיעים. על כן, אחרי שיחה עם המובילים מהבנק, עשו מפגש עם כל צוות הבנק, ולאחר מכן עם אנשים שרצו להתנדב, והסבירו להם לעומק את המשמעות של ההתנדבות. בעקבות זאת, כלומר השנה, חל שיפור גדול מאוד ביחס של המתנדבים ובהגעה. לכל פעילות מגיעים בין שניים לשלושה מתנדבים. מתנדבים פעמיים שלוש בשנה. מדי פעם מתאמים מן כנס, ישיבה של כל האגף בבנק, וחושפים אותם לרציונל של הפעילות".

וגם: "פעם היו באים להתנדב רק אנשים שרצו, אבל עכשיו הבנק מדגיש חשיבות שכולם יתנדבו ומדברים על זה יותר. ועכשיו כל מי שלא התנדב עד היום יוצר פתאום קשר. כי ראינו שיש כאלו שמתנדבים כמה פעמים ויש כאלו שבכלל לא מתנדבים. אז היו כאלו שיצאו פעם ראשונה, וכמעט כולם צלצלו ואמרו שעשה להם כיף יותר מאשר לילדים. שהם מרגישים שהנתינה נתנה להם יותר".

"בישיבות המרחב שלנו, כל ישיבה שנייה יש פינה שאני מראה להם או סרטון או קטע מהפעילות. ובאחד הסרטונים היה ילד אחד שהתפרע. אנחנו מסבירים. מנהלת הפנימייה מגיעה לישיבה כל שנה ומסבירה "מה מותר מה אסור" גם לטובת החדשים וגם לטובת הריענון. יש פינת תמונות. מעלים תמונות בלי הפנים לקבוצה סגורה שלנו בפייסבוק". וגם: "יש לנו קבוצת ווטסאפ של המרחב שלנו. מעבירים תמונות של הפעילות וכולם מאוד מעודדים".

גם מתנדבים שהשיבו לשאלונים התייחסו לסוגיות הקשורות ביחס הבנק להתנדבות. צוין כי חשוב לגייס מתנדבים נוספים לתוכנית, גם כאלו שטרם התנסו בה ואולי לא חשבו לקחת בה חלק. חשוב להגביר את השיח על אודות ההתנדבות, על מנת שמתנדבים יוכלו לשתף ברצונם לתת שעות נוספות להתנדבות, ולתרום לתוכנית מבחינה משמעותית יותר.

האם המתנדבים מרגישים שהם תורמים ומביאים תועלת?

התגמול החשוב ביותר למתנדב היא ההרגשה שהוא עושה משהו משמעותי וחשוב, שהוא מביא תועלת. כפי שראינו לעיל המתנדבים בדרך כלל מייחסים לעצמם מוטיבציה גבוהה, ומרוצים מהשתתפותם בתוכנית. "זה שהם באים ומשקיעים ובאים בכיף זה עושה להם טוב על הלב. הם אומרים שהם מרוויחים יותר מהילדים". יחד עם זאת נשמעו גם קולות אחרים.

למשל, אחת המובילות טענה ש"בפנימייה יש גנן שמעביר פעילות והמתנדבים הם בחלק מהזמן כמו קהל צופים יחד עם הילדים. בעיקר רואים ומקשיבים, גם הילדים וגם אנחנו. עדיף לאפשר למתנדבים להיות חלק מאיזו שהיא עשייה, ואז גם הם ירגישו חלק ממהו יותר משתף ועם יותר אחריות ולא רק לעמוד בצד ולראות. יש התנדבויות אחרות בבנק, לדוגמה, אצלנו יש חלוקת מזון לנזקקים. זה משהו שאנחנו עושים שהוא מאוד אקטיבי אז אנשים מאוד ששים להתנדב לזה כי מרגישים שצריך אותם ושהם עושים משהו".

ומוביל אחר מסביר: "כשאדם עושה משהו אקטיבי ומרגיש שצריך אותו אז הוא יותר מחובר. לא כולם יודעים ליצור את הקשר בעצמם. אז הם נשאר צופים. כשיש עשייה ביחד אז זה מאפשר ליצור קשר על הדרך, אבל אם צופים, אז אין שיח אין עשייה משותפת וזה ממש מוריד מהמוטיבציה". ומשלימה שלישית: "היו פעמים ששמעתי ממתנדבים: הגעתי ולא ידעתי מה לעשות.. פה אני קצת גורף ופה משקה אבל תכלס לא ידעתי!". גם בתצפיות קרה שמתנדבים לא היו ממש מעורבים בפעילות. "המתנדבים לוקחים חלק פעיל למשך מספר דקות ואז הולכים לצד לשוחח בטלפון וחוזר חלילה. למרות זאת, הילדים מבקשים את עזרתם להדביק וכדומה". ובתצפית אחרת: "המתנדבים יושבים גם כן בצד, יושבים מאחור ונראה שהם לא יודעים מה לעשות עם עצמם".

במענה לשאלונים המתנדבים מביעים סיפוק מהעבודה עם הילדים, ומהיחס האישי, המשוב החיובי והתמיכה שהם מעניקים להם. יחד עם זאת, מהמשובים המילוליים (בשאלון) על אודות חווייתם האישית עולה שיש להגדיר בצורה ברורה יותר מה הצפיות מהמתנדבים, ושעל הגנן לתת להם יותר מקום בפעילות.

סוגיה נוספת שעלתה היא עייפות מהפעילות בגינה והרצון של המתנדבים לעסוק בפעילויות אחרות עם הילדים.

מידת הפעילות והמעורבות של המתנדבים, וכתוצאה מכך מידת הסיפוק שהם מפיקים מההתנדבות, תלויה במידה רבה בהתנהלות של הגנן ושל צוות הפנימייה, אך גם במובילים ובמתנדבים עצמם. קורה שמתנדבים לא מחכים שמישהו יפעיל אותם, אלא נוקטים יוזמה. מדווחת מובילה: "יש גם המון יוזמה של המתנדבים, יוזמה פרטית של מתנדבים כל הקורסים האלה והסדנאות הנוספות. עכשיו למשל אנחנו רוצים לבנות פינה בגן שתהיה פינת הנצחה לאיה. אחת המתנדבות, לבעלה יש מפעל לברזל ועץ והוא יכין את השולחן והכיסאות. זאת תהיה פינה שהילדים יוכלו לשבת ללמוד בה ולהירגע, לעשות שם את ישיבת הצהריים שלהם בימים טובים. והוא התנדב לעשות את זה".

השפעת התוכנית על המתנדבים

בשיחה עם אב של משפחתון הוא הביע את דעתו "המתנדבים לא יודעים לאן הם מגיעים. הם לא מבינים או מכירים את הרקע של הילדים. חלקם מודעים לרחשים בציבור ולביקורת על הפנימיות. הם מגיעים עם התפישות הללו לגבי פנימיות, אבל פה הם רואים משהו אחר לגמרי. הם מצפים בחלק גדול מהמקרים לראות את סיפור אוליבר טוויסט. רובם לא מבינים את ההקשר אליהם הם באו. אף אחד לא מסביר להם לפני שהם מגיעים את הרקע של הילדים. מאוד מהר הם מרגישים שהם מקבלים מהילדים. הם נרגעים כאשר הם רואים שהילדים מקסימים ומקבלים אותם, הם רואים שטוב לילדים וזה מאפשר למתנדבים להיות חלק מהפעילות ברוע. מאחר והילדים משוחררים אז גם המתנדבים מהבנק מרשים לעצמם להשתחרר ולהיות חלק מהפעילות. הילדים מכניסים אותם לעניינים".

יש מתנדבים ומובילים שמדווחים על השפעות של ההתנדבות בפנימייה על חייהם. "באופן אישי, אני עד שהתחלתי להתנדב לא נגעתי בגינה שלי, בגלל טראומה אישית שלי". כעת היא מטפחת שוב את הגינה שלה "והראיתי לילדים לפני ואחרי את הגינה. אני מביאה חלק מהדברים ששתלתי וצמחו".

ומובילה מדווחת: "הם יותר מקבלים מהילדים. יש כאלה שלא שמתי אותם להתנדב והם מצלצלים למה לא שמתי אותי הרבה זמן. יש כמה שמאוד נהנים. זה מגיע יותר מאנשים המבוגרים במרחב שאין להם ילדים קטנים כבר, או צעירים בלי ילדים, או בוגרים שהילדים שלהם גדולים. עם האימהות זה יותר קשה". ואחרת מספרת: "אני התפתחתי מאוד מאז שאני בפרויקט, זה מדהים באופן אישי. זה מוציא ממני דברים שלא הכרתי בעצמי".

הסביבה המשפחתית והחברתית של המתנדבים

כמחצית מהמשיבים לשאלון המתנדבים דווחו שהם משתפים אנשים נוספים בהתנדבותם. הם מספרים על ההתנדבות לחברים, לבני משפחה ולעמיתים בעבודה, וכמה מהם ציינו כי הם לעיתים מביאים את ילדיהם לפעילות.

מובילה מספרת: "גם הרבה הגיעו עם הילדים שלהם, ובשביל הילדים זה סוג של חינוך, שיראו את הנתינה שלהם. הפנימייה נתנה אישור שהילדים יבואו. הם (הפנימייה) בהתחלה פחדו שהפוקוס יעבור לילדים של המתנדבים מהבנק. אבל כל פעם מישו אחר מביא את הילדים, אז הילדים של המתנדבים זה רק אחד או שניים, וזה לא הגיע למצב שזה בייביסיטר על הילדים של ההורים מהבנק".

ואחרת מסבירה: "זה דוגמה אישית לילדים של אותם הורים וזה נותן ערך מוסף מעבר לזה שהם מגיעים להתנדב. גם הילדים בפנימייה מתחברים אליהם.. כי זה גילאים דומים, ילדים זה ילדים.. הילדים בפנימייה וכל המתנדבים הם מאזור... אז למרות שהם לא לומדים באותם בתי ספר, נוצר חיבור. נוצרת שיחה".

"אני יכולה להגיד לך שהיה לנו מקרה שמישהי אמרה שהבן שלה התחיל להתנדב קצת אחרי שהיא חשפה אותו להתנדבות שלה. הוא מתנדב עם קשישים. אז זה משפיע".

סיפור נוסף ששמענו: "יש מתנדבת שהיא שנה חמישית, שהילדים שלה באותם גילאים כמו בפנימייה, עכשיו הילדים שלה בגיל 14. והם היו כשהיא התחילה בני 9 בערך. שני הילדים שלה, תאומים, החליטו לתרום לילדי הפנימייה סדרה של ספרים, משהו כמו הארי פוטר אני לא זוכרת את השם של הסדרה הזאת, והילדים קוראים אותם שוב ושוב. אז נוצר מצב שכל המשפחה מעורבת. אותם ילדים, בן ובת גם ביומולדת 12 תרמו חצי מהמתנות לילדים של הפנימייה. מתנות סגורות עוד. זה היה מדהים.. מרגש עד דמעות".

יש כאלה שגייסו בני משפחה נוספים לטובת הפנימייה וילדיה. מספרת אחת המובילות: "הבן שלי בכל אירועי השיא עושה ומשיך לעשות את המוסיקה, אנחנו לא מזמינים מבחוץ מישו שיפעיל, אז הוא הנס ואז גם הוא מתנדב. הוא בן 24 אז הוא עושה את המוסיקה. זה לא ילד שרץ אליו שאני יחבק אותו".

ממצאים: מאפייני הקשרים בין הילדים למתנדבים

האם נוצרים קשרים?

האם סביר לצפות לכך שיווצר קשר משמעותי בין ילדים לבין מתנדב שמגיע לפנימייה פעמים ספורות בשנה? התמונה שעולה משאלוני המתנדבים, מראיונות עם המובילים ומהתצפיות מורכבת. מספרת אחת המובילות: "מפעמיים בשנה שהמתנדבים מגיעים אי אפשר ליצור חיבור עמוק. הילדים מקבלים אותנו בשמחה. אותי למשל הם מכירים יותר כי הם רואים אותי יותר. אבל הם מזהים עוד אנשים, למשל, הם יודעים אם יש להם ילדים או אין להם ילדים. הם מתעניינים ומדברים אתנו. הם בכלל לא מרוחקים. נוצרים קשרים, למרות שמגיעים פעמים שלוש בשנה". ומובילה אחרת מסבירה: "מנקודת המבט שלי האישית, אני רואה שהילדים בעצם מתסכלים עלינו כעל "דודים". אני מגיעה למפגשים והם מצפים שאני אעדין נגיד "לא ראינו את רונן מזמן". הם נוקטים בשמות. זה מבוסס על היכרות. זוכרים מי הגיע מי לא הגיע. כבר 4 שנים היו אותם מתנדבים, אותה קבוצה בערך, אז הפנים מוכרות לילדים. הם מחכים לנו".

ואחרת מסבירה: "אני חושבת שמאוד טוב להם להיפגש עם מבוגרים שמתעניינים בהם, בלי קשר אם המבוגרים האלה מהבנק או לא מהבנק. כל תשומת לב היא חיובית".

המפגש עם המתנדבים משמעותי לילדים, פותח צוהר נוסף לעולם שמחוץ לפנימייה. מספרת מובילה: "מדובר בילדים גדולים כבר, בחטיבה או כיתות ו, ואפשר לנהל איתם שיחה. הילדים שואלים על הבנק, שאלות מצחיקות שעבור מבוגרים התשובות ברורות אבל להם זה ממש לא. אין לי דוגמאות עכשיו בשלף אבל הם שואלים. מעניין אותם מאיפה אנחנו מגיעים".

קורה גם שמתנדב, או מוביל, מנצל הזדמנות לקשר משמעותי יותר. למשל: "יש ילד שאני מחובר אליו שם, שהוא כזה עם קוצים בטוסיק. הוא המנהיג, מוביל הדעת בין הילדים. והדיון על מה עשינו בפסח לא עניין אותו, אז הוא פשוט יצא מהכיתה, וכשנפגשנו למעלה ראיתי שהוא הולך לכדורגל. עכשיו לצד זה שיש לו קוצים בטוסיק הוא מאוד משקיע בחממה. אמרתי לו בוא נשב ונתחיל לנקות את האדניות מכל מיני עשבים, אולי נשתול גם דברים חדשים, נרענן חלק מהדברים. ואז יצא שעבדנו 40 דקות רק על זה. נכון שלא היה לי זמן לאחרים אבל לפחות מיקדתי אותו בזה. לי זה תרם, ולו זה תרם, אז זה היה בסדר גמור".

גם בתצפית התקבל רושם שגם קשרים שטחיים עשויים להיות משמעותיים: "הילדים מזהים את אלו שמגיעים עם התלהבות, את התוססים שביניהם. המתנדב מהבנק צעיר וחביב מאוד. הילדים מבקשים ממנו להדביק להם ולעזור להם. הוא מספר שזאת ההתנדבות השנייה שלו השנה. המתנדב מצטלם עם הילדים ומצלם את הפעילות. בשלב הבא, הולכים לגינה. מתנדב נוסף שהגיע עוזר לילדים להפעיל את הצינור ולהשקות את כל הערוגות. הוא לוקח מאחד מהילדים את העציץ שהכין הילד וממלא לו את העציץ באדמה. ספק אם הילד רצה בכך".

לעתים שיחות בין ילדים למתנדבים מפתחות תוך כדי עשייה משותפת בגינה, ולעתים להיפך, דווקא ימים שאינם מאפשרים עבודה בגינה נותנים הזדמנות לשיחות, ולהעמקת ההיכרות. "בימים הגשומים היינו מסתגרים בתוך אולם אז האינטראקציה שונה. אתה יושב סביב שולחן אז יש יותר זמן לדבר, אבל גם אז אתה לא נכנס לשיחות ברומו של עולם אלא דברים שטחיים, שטחיים במובן הטוב, איזה קבוצה אתה אוהד, לא דברים משפחתיים, לא אישיים". וגם: "ביום חורף הגיעו המתנדבים מהבנק למשפחתון והילדים עשו להם סיור הכרות. הילדים זוכרים מתנדבים שחוזרים ולוקחים חלק בפעילות".

יש מתנדבים שמקדישים תשומת לב ואמצעים לבניית הקשר עם הילדים. "ממש ראינו אותם גדלים. נפרדנו מכמה שהמשיכו הלאה לפנימיות אחרות. אנחנו גם עושים מסיבת בוגרים לכל מי שהמשיכו הלאה. אנחנו קונים מתנה שהם יצטיידו בה לפנימייה הבאה. נגיד תיק וכל מיני דברים שאנחנו יודעים שילדים צריכים". והילדים מצדם גם הם תורמים לטיפוח הקשר. "הילדים מקסימים. תמיד נותנים לנו מתנה בסוף שנה. בט"ו בשבט למשל נתנו לנו תמונה יפה כזאת שלהם".

הקושי לגעת בכאב

המתנדבים נזהרים בבחירת נושאי השיחה עם הילדים. "אנחנו לא מדברים על המצוקות של הילדים. אנחנו לא שואלים אותם על זה, אלא אם כן ילד בא לספר. אנחנו נזהרים בלחבק ילדים. צריך לדעת איפה הגבול. אם ילד בא לחבק אז זה בסדר. המתנדבים לומדים תוך כדי השנה".

לא לכל המתנדבים נוח עם השאלות של הילדים. "השבוע היה דיון סביב מה הם עשו בחופשת פסח, כולנו השתתפנו, והם והתעניינו במה עשינו בחג, שאלו הרבה שאלות על זה. למזלי אין להם יותר מדיי שאלות, יותר מזה אני אישית לא עומד בזה. אנחנו עסוקים בעשייה ופחות בשיחות בינינו".

בשיחות עולות מדי פעם מצוקות של הילדים, ולא כל המתנדבים מסוגלים להתמודד עם זה. "יש לי שתי מתנדבות שעזבו כי לא יכלו להתמודד עם הנוכחות במקום, ועם הסיפורים, המקרים של הילדים. נשברו בגלל זה, אז לא יכלו להמשיך השנה".

ראינו לעיל (לוח 2) שהמתנדבים נותנים לאיכות הקשר עם הילדים ציון נמוך יותר מאשר להיבטים אחרים של הפעילות. אחת הסיבות לכך היא הקושי של חלק מהמתנדבים להתמודד עם הרקע הקשה של רבים מהילדים. היו מתנדבים (20.5%) שדיווחו שקשה להם לשמוע את סיפוריהם של הילדים, שהם חוששים שתשובותיהם לשאלות של הילדים על משפחתם יגרמו להם עצב (22.2%), שאינם יודעים כיצד להגיב כאשר ילד מספר להם דבר-מה אישי (11%) ושהם מתלבטים מה לענות כאשר ילדים שואלים אותם שאלות על עצמם (9%). כשליש (31.5%) מהמתנדבים אמרו שהם זקוקים להדרכה מקצועית בקשר עם הילדים. יחד עם זאת, 74% מהם דיווחו כי יש להם למי לשתף במידה וקשה להם בהתנדבות.

הצורך בהדרכה עלה גם בדברי מובילים: "הפעילות בגינה מאפשרת חיבור בין הילדים למתנדבים, ואפשר לחזק קשר זה מעבר לפעילות בגינה. כאשר אחד מהילדים משתף בדבר מה מחייו האישיים, הדבר מרגש מאוד את המתנדבים. יחד עם זאת, היו מתנדבים שטענו שהם זקוקים להדרכה בנוגע לרקע של הילדים, ולאופן שבו יש להגיב ולענות בשעה שהם מספרים סיפור אישי, מבטאים מצוקה, או שואלים שאלות. המתנדבים חשים כי הם לא יודעים במה אפשר לשתף וכיצד להגיב ולכן נזהרים ונמנעים. לכן הם זקוקים להדרכה לגבי הרקע ואופן התגובה הרצויה. כמו כן, נטען כי נדרש זמן לבנות את הקשר עם הילדים, וכי תדירות המפגשים הנמוכה מקשה על המתנדבים לפתח את הקשר עמם".

ממצאים: ההיבט הארגוני

תאום ושיתוף פעולה

בדרך כלל המובילים מטעם הבנק שבעי רצון משיתוף הפעולה עם הפנימיות. "אנחנו יושבים על תכנית עבודה ואחת לרבעון אנחנו עושים בדיקה מה עשינו ומה לא עשינו. תכנית העבודה נעשית עם המנהלת, הגנן ואני. יש לי שותפים מדהימים, שותפים אחד של השני ומאוד משלימים והתחברנו גם אחד לשני". וגם: "אב הבית (של המשפחתון) והמנהלת יודעים שאנחנו עושים מעקב אחרי זה בבנק ומצגות וכאלה. אז הם שולחים לי כל שבוע תמונות בוואטסאפ מהפעילות השבועית. קשר ממש טוב איתם. אני גם בקשר לפני כל חודש כי אני צריכה לדעת אם יש יום רביעי שהם לא נמצאים כדי לא לשלוח אנשים. אנחנו גם מתייעצים איזה פעילויות שיא לעשות. ההתייעצויות הם עם אב הבית, הגננית ועם המנהלת. אלו שלושת הגורמים שאני עובדת מולם".

"אין מצב כזה שהפנימייה לא ערוכה. היה מצב שהמדריך (הכוונה לגנן) התבלבל ולא הגיע, חלה או איחר, אבל זה לא ביטול שבא מהפנימייה אלא מהמדריך".

בעיות של תאום ותקשורת קורות לעתים רחוקות: "לאחרונה היה לנו בלת"ם שאב הבית לא ידע שלילדים יש ניקיונות פסח. המתנדבים באו ולא היתה פעילות. היה גם מצדנו ששמתי שתי בנות ושתייהן לא יכלו להגיע ברגע האחרון. אני מעדכנת את הפנימייה והפעילות נמשכת". וגם: "מפריע לי שאני לא מראש יודעת את כל החופשים שלהם. אולי שלחו בתחילת השנה כשלא הייתי מובילה אז לא קבלתי. אני צריכה לזוז שנתי ולא לצלצל כל חודש לקבל את החודש הבאה".

בתצפית באחת הפנימיות דווח: "נראה כי ישנם אנשים רבים המעורבים בתיאומים והם לא עוברים בצורה חלקה. לדוגמה: "עברנו מספר חדרים לפני שנקבע החדר, כחצי שעה לפני הפעילות", ועוד – "המדריכים שהשתתפו בפעילות אמרו לאחר מכן לגנן שהם לא מעודכנים לגבי הנסיעה לאירוע שיא מחוץ לפנימייה בשבוע הבא, וכי לא יודעים על זה. בהתחלה היה בחדר מדריך אחד, אשר שוחח בטלפון. הגנן טוען שלרוב אין מדריכים קבועים, כל שבוע מדריכים אחרים או ש"ש".

אחד הגורמים שמסייעים להצלחת התוכנית היא התקציב הנדיב והגמיש. בשיחה עם גננית באחת התצפיות היא טוענת שלעומת מקומות אחרים שבהם היא מלמדת, התוכנית כאן מתוקצבת באופן כזה שמאפשר לה תמרון והכנת פעילויות אטרקטיביות לילדים.

הצעות של מובילים ומתנדבים לשיפור התוכנית

בתשובה לשאלה טענו 42.6% מהמתנדבים שיש מקום לשיפור התוכנית. ההצעה הנפוצה ביותר שהועלתה על ידי 63% מהנחקרים, היתה לקיים את אירוע השיא מחוץ לפנימייה.

נושא אחר שעלה היה צורת הגינה. מדווחת מובילה: "ישבנו ודברנו בישיבה על פעילות ואמרתי שאני רוצה שישקיעו קצת יותר בנראות של הגינה. קצת יותר משאבים, כולנו יחד צריכים לחשוב זה צריך לבוא מכולם, העמותה, הפנימייה וגנן. אנחנו צריכים ריענון מדי פעם".

מבחינה ארגונית, מציינת אחת מהמראיינות "הייתי מעדיפה שיהיה תכנון ברמה שנתית, שאדע מתי יש להם חופשים, ומתי לא להביא מתנדבים".

יש שהציעו העשרת הפעילות: "אני חושב שצריכה להיות פעילות מגבשת שדווקא בתוכנית הרגילה פעם ברבעון. איזושהי הופעת אורח של איש מקצוע שזה לא הגנן ולא אנחנו מהבנק. הופעת אורח כזאת שתגבש בינו, בין הילדים למתנדבים, ויתרום לנו כמתנדבים לרצות להמשיך בפעילות הזאת. כשהמטרה של זה היא לחזק את הקשר עם הילדים, זה מה שיגרום לאנשים לבוא שוב, הקשר עם הילדים".

הצעה שחזרה ועלתה היתה תגבור ההכנה וההדרכה למתנדבים: "צריכה להיות גם הדרכה לגבי התכנים. זה משהו שמאוד יעזור. בסך הכל אנחנו ארגון קטן, אנחנו יכולים בקלות לאסוף את כל ה-45-46 איש למפגש עם עובד סוציאלי מנוסה או פסיכולוגית שיבואו לדבר איתנו. זה ימשוך אנשים להתעסק עם זה, לקבל העשרה וגם להתמודד עם מה שאתה נחשף שם".

ואחר מפרט: "בהתנעת התהליך היתה הדרכה. השנה לא היתה הדרכה. בשנה שעברה, מי שהעביר את ההדרכה לאנשים מהבנק היה מנהל הפנימייה. השנה זה די חסר. זה מאוד יוסיף אם תהיה הדרכה. גם לגבי דרכי התמודדות שלנו כמתנדבים. אנחנו נפתח מסוגלות להיות חלק משיח יותר מעמיק ולא שטחי. כי למשל, יש לי שתי מתנדבות שעזבו כי לא יכלו להתמודד עם הנוכחות במקום, ועם הסיפורים של הילדים. נשברו בגלל זה, אז לא יכלו להמשיך השנה. צריך להיות לפחות אלמנט של הדרכת מובילים כדי שאנחנו נוכל להעביר את המסר הלאה. זה יעזור לנו להסביר איך ולמה כדאי להתנדב. יש פה גם דיסוננס מסוים כי זה אמור להגיע ממקום בנפש שגורם לך לקום מהכיסא ולעזוב את המשרד לטובת מישו אחר, כלומר, לא בטוחה שזה משהו שאתה יכול ללמד או להטמיע אצל מישו, אבל לפחות לגרד משהו בנפש של האדם".

סיכום, דיון ומסקנות

מהראיונות עם המובילים, מהתשובות של המתנדבים ומהתצפיות מתקבלת תמונה של מיזם שעובד, ומצליח להשיג את מטרותיו. הוא מקנה לילדים בפנימיות חוויה חיובית, ומאפשר למתנדבים פעילות משמעותית. הילדים, ברובם, מתמידים ומפיקים הנאה מהפעילות עצמה, מפירותיה, ומהקשר עם המתנדבים. המתנדבים רואים ברכה בעמלם, ורבים מהם נהנים מהקשרים שנוצרו עם הילדים. ימי השיא הם, במקרים רבים, הנאה צרופה לכל המשתתפים. התוכנית הפכה למרכיב חשוב ורצוי מאד בפנימיות המשתתפות. יחד עם זאת, מתוך הראיונות, השאלונים והתצפיות עולות כמה סוגיות שמחייבות התייחסות. מצאנו הבדלים בין פנימיות, ובמיוחד בין גננים שמובילים את התוכנית, בהגדרת המטרות או, ליתר דיוק, בתיעודן בין מטרות. יש שמדגישים את עצם הפעילות, את מראה הגינה ופירותיה. יש שמדגישים את ההיבט הלימודי, הקניית ידע לילדים שמשתתפים, ויש שמייחסים חשיבות עליונה להיבט הטיפולי. מהתצפיות, ומהתגובות של מתנדבים ומובילים, מתקבל שמבחינת הילדים והמתנדבים כאחד עדיף מודל הפעלה שמדגיש את הפעילות בגינה, ורואה את התועלת הטיפולית והלימודית כמוצרי לוואי. במילים אחרות, האימפקט של התוכנית הוא בכך שילדים עובדים בגינה יחד עם מבוגרים אוהדים ונגישים, ושלעבודתם יש פירות שאפשר להתגאות בהם. כידוע רבים מהילדים שמתחנכים בפנימיות אינם נענים לטיפול שעיקרו מלל, ואילו עבודה בגינה עשויה להיות בעלת ערך טיפולי וחינוכי. לפי תפיסה זאת יש חשיבות גם למראה האסטטי של הגינה, לתוצרת שלה, ולפידבקים החיוביים מהסביבה.

מגוון הגישות שאתרנו יכול להעשיר את התוכנית, ואין צורך לשאוף לאחידות. רצוי שכל המעורבים יהיו חשופים למגוון הגישות, וישקלו את החלופות השונות. מומלץ להפגיש מדי פעם את כל הגננים, הרכזים בפנימיות והמובילים מהבנק, כל פעם בפנימייה אחרת, כדי לדון במשותף בגישות השונות. יחד עם זאת, בכל מקרה יש להקפיד על כך שחלק הארי של זמן הפעילות יוקדש לגינה, ולהקפיד גם על המראה החיצוני שלה.

מצאנו שהמובילים מטעם הבנק מגלים מחויבות רבה לתוכנית, מזדהים עם תפקידם ומפיקים ממנו סיפוק והנאה. באשר למתנדבים, התמונה מעורבת. יש כאלה שמתלהבים מהתוכנית מהרגע הראשון, יש כאלה

שמתחממים עם הזמן, אך יש גם כאלה שרואים בתוכנית מטלה. אלה גורמים לעתים כאב ראש למובילים, ובעצם תורמים מעט לילדים. יתכן שאפשר לשפר את התוכנית על ידי בחירה טובה יותר של המתנדבים, ודאגה לכך שתמיד יופעלו וירגישו מועילים. יש לשקול אפשרות של השקעה רבה יותר במתנדבים עצמם, וגיוון אפשרויות התרומה והפעילות.

נושא שעלה בחלק מהראיונות הוא אופי הקשרים בין המתנדבים לילדים. מרבית המתנדבים משתדלים, ובצדק, להקפיד על כך שהקשר יישאר שטחי, ויתמקד בעשייה המשותפת בגינה. הם נמנעים מלגעת בכאבים של הילדים, ולהיכנס להם לנשמה. יחד עם זאת, לא תמיד אפשר לשלוט במה שקורה במפגש. לעתים הילדים מביאים את הקשיים לידי ביטוי אם במילים ואם בהתנהגות. לא תמיד המתנדבים יודעים כיצד להגיב במצבים אלה, ויש ביניהם מי שמגיבים בהימנעות ואף בבריחה. נדרשת רגישות של הצוות והגננים למצבים אלה. יש מתנדבים שהיו רוצים לקבל יותר ידע ומידע על הבעיות ודפוסי התנהגות של ילדי פנימיות טיפוליות ושיקומיות.

בדרך כלל מתקבל הרושם שהתיאום בין הגורמים המעורבים (הפנימייה, הבנק והעמותה) פועל בצורה חלקה. פה ושם עדיין חריקות כאשר מידע על שינויים לא עובר. נדרשת הקפדה ושאיפה ל"אפס תקלות". בגדול, תכנית "פורחים בגינה" מתפקדת היטב. היא הפכה למרכיב חשוב ומשמעותי בחיי הילדים והמתנדבים מהבנק. רצוי להמשיך בה ואולי אף להרחיב אותה, תוך התמודדות עם כמה סוגיות שצוינו לעיל.

נספח 1: קשרים בין ההיבטים השונים של הערכת התוכנית על ידי המתנדבים

הערכת הפעילות	חוויית המתנדב	מוטבציה לתוכנית	שביעות רצון מההתנדבות בתוכנית	הערכת אירועי השיא	הערכת הקשר עם הילדים	גיל המתנדב
הערכת הפעילות	1	.575**	.446**	.450**	.509**	.290* -
חוויית המתנדב	1	.445**	.659**	.413**	.356**	-
מוטיבציה להתנדבות בתכנית		1	.255	.344*	.550**	-.063
שביעות רצון מההתנדבות בתוכנית			1	.602**	.398**	.293*
הערכת אירועי השיא				1	.370**	-.022
הערכת הקשר עם הילדים					1	.003
גיל						1

* $P < 0.05$, ** $P < 0.01$

מהלוח אנו למדים שיש קשר בין הממדים השונים של הערכת התוכנית על ידי המתנדבים. אנו רואים גם ששביעות הרצון הכללית מהתוכנית עולה ככל שעולה גיל המתנדב. בדקנו איזה ממדים משפיעים ביותר על שביעות הרצון הכללית של המתנדב. בניתוח רגרסיה מצאנו שהממדים המשפיעים הם הקשר עם הילדים והמוטבציה של המתנדב.